Cristinel *MUNTEANU*

TEZE DESPRE PROBLEMA TERMINOLOGIEI. PERSPECTIVA LUI EUGENIU COŞERIU

0. Pentru cei care au avut curiozitatea de a urmări impresionanta listă de lucrări *publicate*[1] a lui Eugeniu Coşeriu (subliniez *publicate*, întrucât savantul a lăsat în manuscris Arhivei de la Tübingen alte peste 1000 [o mie] de lucrări, în diverse faze de elaborare / redactare), devine evident că lingvistul de origine română s-a ocupat, cu autoritate şi competenţă, cam de toate domeniile ce ţin de ştiinţa limbajului. Din acest punct de vedere, aspiraţia lui R. Jakobson (*Linguista sum: linguistici nihil a me alienum puto* – parafrazându-l pe Terentius) îl caracteriza mai bine pe E. Coşeriu: [aproape] nimic din ceea ce ţine de limbaj sau de lingvistică nu îi era străin.

0.1. Aşa se explică faptul că nici chestiunea *terminologiei* nu i-a scăpat. A tratat-o în mai multe locuri, spaţiul dedicat problemei întinzându-se de la dimensiunea unor note de subsol sau a unor paragrafe (în diverse studii), până la câteva pagini (în *Introducción al estudio estructural del léxico*[2], în Coseriu, 1977, p. 96-100) sau chiar un articol întreg (*Palabras, cosas y términos,* 1987).

0.2. La rigoare, trebuie spus că E. Coşeriu se referă la terminologie cel puţin din două motive: [1] pentru a înlătura confuziile cu privire la esenţa limbajului şi [2] pentru a delimita obiectul specific al lingvisticii structurale şi, cu precădere, al semanticii structurale (sau al *lexematicii*, după cum o numeşte el). Ca o menţiune specială, în discuţie pot fi atrase şi [3] observaţiile sau recomandările făcute de Coşeriu în legătură cu terminologia lingvisticii.

0.3. Vom încerca, în cele ce urmează, să prezentăm *concis, sub forma unor teze*[3], concepţia lui Eugeniu Coşeriu despre terminologie în general. Din acest motiv, am renunţat la o expunere ce ar fi trebuit să cuprindă, în mod cert, şi exemplele prin care Coşeriu ilustrează ori justifică distincţiile pe care le face, precum şi răspunsurile pe care le dă acelor lingvişti care nu au înţeles întotdeauna corect ideile sale. Ar fi fost nevoie şi de o plasare a respectivelor distincţii în

BDD-A20595 © 2010 Revista „Limba Română”
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 09:01:24 UTC)

contextul lingvisticii sale integrale pentru a pune în lumină remarcabila coerență a concepției de care vorbim. Vom căuta să facem acest lucru cu o altă ocazie.

1. Mai întâi, câteva teze coșeriene din perspectiva filozofiei limbajului:

[a] Limbajul este, în esența sa, fără alte determinări ulterioare, *logos semantikós* (în termenii lui Aristotel), adică *expresie cu semnificat* (Coșeriu, 1968, p. 46). În această ipostază, el nu cunoaște distincția dintre adevăr și falsitate sau dintre existență și nonexistență. Aceste distincții apar abia în uzul științific al limbajului (*logos apophantikós*), care se deosebește de uzul poetic (*logos poietikós*) și de uzul practic (*logos pragmatikós*) ale aceluiași limbaj (Coșeriu, 1987b, p. 18). Așadar, limbajul tehnico-științific reprezintă doar una dintre posibilitățile limbajului.

[b] În privința conținutului lingvistic, trebuie făcută distincția capitală între *desemnare* (referința la realitatea extralingvistică), *semnificație* (sau *semnificat* – conținutul de limbă dat exclusiv de aceasta) și *sens* (conținutul unui act lingvistic, al unui discurs / text) [Coșeriu, 1967, p. 151; *id*., 2000, p. 245-248]. Semnificația „delimitează substanța" (cf. *diacriticon tes ousias* – Platon), reprezentând o modalitate (virtuală) a ființării. Desemnarea „nu este faptul primar al limbajului, ci un fapt secundar, subordonat *semnificației*: este faptul de a raporta un lucru constatat la o semnificație deja dată" (Coșeriu, 1999, p. 12). Limbajul nu este o nomenclatură pentru clase de „lucruri" recunoscute dinainte ca atare. În schimb, orice terminologie se constituie invers față de limbajul originar nonterminologic, mergând de la desemnare la semnificație și numind în mod efectiv clase recunoscute dinainte ca atare (*ibid*., p. 13; cf. și *id*., 1968, p. 46).

[c] Limbajul este condiție necesară pentru știință, căci aceasta din urmă se face prin limbaj, dar depășește limbajul, întrucât revizuiește, pe baza unor criterii obiective, delimitările făcute de limbaj, ajungând la lucrurile înseși (Coșeriu, 1988, p. 69-70; *id*., 1967, p. 142). Pentru știință și tehnică, cuvintele sunt pur și simplu „substitute" ale „lucrurilor"; în cazul lor, *semnificatul* coincide cu *desemnarea* (Coseriu, 1966, p. 96).

2. Pentru a delimita obiectul specific al lingvisticii structurale (adică locul în care pot fi identificate structurile ca atare[4]) și, implicit, obiectul semanticii structurale, avem nevoie de o serie de distincții. Până să ajungem la acea *langue* a lui Saussure (adică *limba funcțională* a lui Coșeriu), bazată numai pe diferențe, trebuie parcurs un drum lung. Este necesar să se distingă între: 1) cunoașterea limbii și cunoașterea „lucrurilor"; 2) limbaj primar și metalimbaj; 3) sincronie și diacronie; 4) tehnică liberă și „discurs repetat"; 5) „arhitectura" și „structura" limbii (sau *limba istorică* și *limba funcțională*) [Coșeriu, 2000, p. 250; vezi și Coseriu, Geckeler, 1981, p. 47-55]. Limbajele tehnico-științifice corespund tradiției care se referă la cunoașterea lucrurilor înseși.

[a] Între lexicul obișnuit (comun sau „primar") și lexicul terminologic (specializat sau „secundar") există deosebiri fundamentale. Modul de structurare al acestora este diferit. Cuvintele obișnuite se structurează idiomatic, prin opozițiile de semnificat cu care funcționează în limbă, pe câtă vreme terminologiile nu

BDD-A20595 © 2010 Revista „Limba Română"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 09:01:24 UTC)

se structurează decât parțial (sunt simple „nomenclaturi" enumerative ce corespund delimitărilor din obiecte); în măsura în care totuși o fac, structurarea lor se face în acord cu exigențele științelor și tehnicilor de care aparțin, care se referă la realitatea însăși a lucrurilor (Coșeriu, 1966, p. 96-97).

[b] Delimitările tehnico-științifice sunt *delimitări operate în realitatea obiectivă*, de aceea delimitările terminologice sunt foarte precise, fiind definite / definibile prin criterii obiective, adică prin trăsături care aparțin obiectelor reale. În schimb, structurările lingvistice sunt *delimitări operate în intuirea realității*, adică în planul aprehensiunii umane (Coseriu, 1987a, p. 182; cf. și *id*., 1967, p. 141-142).

[c] Un termen științific poate deveni cuvânt obișnuit, iar reciproca este și ea valabilă (Coseriu, 1966, p. 99). Iar în cazul terminologiilor / nomenclaturilor populare, este destul de dificil de separat terminologicul de lingvisticul propriu-zis (*ibid*.; *id*., 1987a, p. 181). Clasificările populare (de pildă, din zoologia / botanica populară) pot să nu coincidă cu clasificările științifice, dar aparțin tot unei forme de știință (Coșeriu, 2000, p. 253-254).

[d] Majoritatea terminologiilor aparțin limbilor mai degrabă prin semnificant, decât prin semnificat. În general, semnificatele termenilor științifici sunt „interidiomatice" (cel puțin virtual). De aceea, aceștia se „traduc" ușor în comunitățile care posedă același grad de dezvoltare a științelor și tehnicilor, pentru că, în acest caz, „traducerea" presupune, pur și simplu, „substituirea semnificanților", și nu „transpunerea semnificatelor unei limbi către semnificatele alteia". De regulă, semnificatele termenilor se cunosc în măsura în care se cunosc științele și tehnicile cărora le corespund, și nu în măsura în care se cunosc limbile. Respectivele semnificate aparțin anumitor universuri de discurs și se definesc în raport cu aceste universuri de discurs (Coseriu, 1966, p. 97-98).

[e] Terminologia nu face obiectul semanticii structurale (Coseriu, 1990, p. 253; cf. și *id*., 1964, p. 46-50). Aceasta din urmă totuși poate observa ulterior în ce măsură structurile semantice deja date în limbi sunt / au fost utilizate de știință și tehnică (Coseriu, 1966, p. 100).

[f] Terminologiile interesează mai ales din perspectiva constituirii semnificanților lor (căci, din punctul de vedere al semnificatelor specifice, ele fac obiectul lingvisticii numite „externe" – în acest sens, studiile asupra terminologiei sunt, la rigoare, contribuții ale lingvisticii la etnografie și la istoria culturii nelingvistice) [Coseriu, 1966, p. 97, 100].

3. Cu privire la terminologia [în] lingvistică, Coșeriu a formulat observații, critici și sugestii. Așadar, de data aceasta, nu vom extrage din scrierile savantului teze propriu-zise, ci doar câteva constatări și recomandări, cele din urmă bazându-se și pe exemplul personal.

3.1. Ocupându-se de unitatea și diversitatea lingvisticii actuale, Coșeriu dovedește că dificultatea și complexitatea terminologică a acesteia poate fi atribuită și diferențelor de concepție. De exemplu, L. Hjelmslev, fondatorul glosematicii, a considerat necesar să sublinieze noutatea conceptelor din teoria sa și prin inter-

BDD-A20595 © 2010 Revista „Limba Română"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 09:01:24 UTC)

mediul unor termeni noi. Dar dificultatea n-ar consta totuşi în noutatea şi „exclusivitatea" terminologiei (căci o terminologie coerentă poate fi învăţată relativ uşor), ci în faptul că acelaşi termen (şi aici Coşeriu face trimitere şi la Chomsky, bunăoară pentru termenul *a genera*) fie poate deruta publicul prin valorile diferite pe care le are faţă de cuvântul (identic material) din limbile naturale, fie poate avea valori diverse în funcţie de „şcoli" şi orientări (Coşeriu, 2000, p. 100-104)[5].

3.2. În consecinţă, cunoscând prea bine toate acestea, Coşeriu şi-a fixat, încă de la început, următorul principiu terminologic: „Eu încerc – fiindcă consider că e nevoie ca ştiinţele umaniste să fie şi umane, şi să fie mai mult sau mai puţin înţelese de vorbitori – să mă apropii cât mai mult de vorbirea curentă şi să transform în *termen* ceea ce există deja în vorbirea curentă, şi să întrebuinţez cuvântul nu ca în limbă, ci ca termen pentru ceva definit. Acesta este principiul meu în terminologie" (Coşeriu, 1996, p. 55)[6]. După cum se poate observa, principiul în cauză derivă dintr-un principiu deontologic al omului de ştiinţă, cel pe care marele lingvist român îl numea „principiul utilităţii publice" (Coşeriu, 1992a, p. 25-26).

4. În contextul în care în lingvistica românească – dar şi în cea mondială – se constată, în ultimul timp, un interes sporit pentru cercetarea terminologiilor şi / sau a limbajelor specializate, ni se pare benefic (şi chiar o obligaţie) să prezentăm / să reamintim ideile lui Eugeniu Coşeriu pe această temă. Mai ales că se fac unele confuzii în continuare sau se prezintă drept descoperiri recente ceea ce de mult s-a descoperit, nemaivorbind de faptul că cercetarea aspectelor particulare ale limbajului ar trebui să se facă pornind de la o teorie coerentă şi unitară, în acord cu realitatea limbajului în ansamblul său.

BIBLIOGRAFIE

1. Coseriu, 1964 = Eugenio Coseriu, *Para una semántica dicrónica estructural* [1964], în Coseriu, 1977, p. 11-86.

2. Coseriu, 1966 = Eugenio Coseriu, *Introducción al estudio estructural del léxico* [1966], în Coseriu, 1977, p. 87-142.

3. Coşeriu, 1967 = Eugeniu Coşeriu, *Limbajul şi înţelegerea existenţială a omului actual* [1967], în Coşeriu, 2009, p. 135-160.

4. Coşeriu, 1968 = Eugeniu Coşeriu, *Omul şi limbajul său* [1968], în Coşeriu, 2009, p. 36-52.

5. Coseriu, 1977 = Eugenio Coseriu, *Principios de semántica estructural*, Editorial Gredos, Madrid, 1977.

6. Coseriu, Geckeler, 1981 = Eugenio Coseriu, Horst Geckeler, *Trends in Structural Semantics*, Gunter Narr Verlag, Tübingen, 1981.

7. Coseriu, 1987a = Eugenio Coseriu, *Palabras, cosas y términos*, în ***In memoriam*** *Inmaculada Corrales*, I, „Estudios lingüísticos", Universidad de La Laguna, Santa Cruz de Tenerife, 1987, p. 175-185.

8. Coşeriu, 1987b = Eugeniu Coşeriu, *Limbaj şi politică* [1987], în vol. *Identitatea limbii şi literaturii române în perspectiva globalizării* (editat de Ofelia Ichim & Florin-Teodor Olariu), Editura Trinitas, Iaşi, 2002, p. 17-40.

9. Coşeriu, 1988 = Eugeniu Coşeriu, *Limbajul între* ***physei*** *şi* ***thesei*** [1988], în Coşeriu, 2009, p. 53-72.

BDD-A20595 © 2010 Revista „Limba Română"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 09:01:24 UTC)

10. Coseriu, 1990 = Eugenio Coseriu, *Semántica estructural y semántica cognitiva*, "Jornadas de Filología" [Homenaje al Prof. Francisco Marsá], Barcelona, 1990, p. 239-282.

11. Coşeriu, 1992a = Eugeniu Coşeriu, Principiile lingvisticii ca ştiinţă a culturii [1992], în Cristinel Munteanu (editor), *Discursul repetat între alteritate şi creativitate. Volum omagial Stelian Dumistrăcel*, Editura Institutul European, Iaşi, 2008, p. 17-27.

12. Coşeriu, 1992b = Eugeniu Coşeriu, *Semn, simbol, cuvânt*, în Coşeriu, 2009, p. 112-134.

13. Coşeriu, 1996 = Eugeniu Coşeriu, *Lingvistica integrală* (interviu cu Eugeniu Coşeriu realizat de Nicolae Saramandu), Editura Fundaţiei Culturale Române, Bucureşti, 1996.

14. Coşeriu, 1999 = Eugeniu Coşeriu, *Zece teze despre esenţa limbajului şi a semnificaţiei* [1999], în Coşeriu, 2009, p. 9-13.

15. Coşeriu, 2000 = Eugeniu Coşeriu, *Lecţii de lingvistică generală*, Editura ARC, Chişinău, 2000.

16. Coşeriu, 2009 = Eugeniu Coşeriu, *Omul şi limbajul său. Studii de filozofie a limbajului, teorie a limbii şi lingvistică generală*, Editura Universităţii „Alexandru Ioan Cuza", Iaşi, 2009.

NOTE

[1] Aflată la îndemâna oricui, vezi www.coseriu.de, la rubrica *Publikationen*.

[2] Versiunea originară, redactată în franceză, *Structure lexicale et enseignement du vocabulaire*, publicată în 1966, datează din 1964.

[3] Nu le-am numit întâmplător *teze*. Ne-am luat această libertate, întrucât Coşeriu formulează „teze" în mai multe locuri din opera sa ştiinţifică (vezi, de pildă, *Teze despre tema „limbaj şi poezie"* [1971], în Coşeriu, 2009, p. 160-166, sau *Zece teze despre esenţa limbajului şi a semnificaţiei* [1999], în *ibid*., p. 9-13).

[4] *Structura* este definită de E. Coşeriu drept „forma relaţiilor interne".

[5] E. Coşeriu ilustrează acest lucru prin accepţiile diverse ale termenului *morfem* (care în glosematică are o cu totul altă întrebuinţare).

[6] E. Coşeriu avea în vedere, în special, termenii referitori la conţinutul lingvistic: *Bezeichnung* „desemnare", *Bedeutung* „semnificaţie" şi *Sinn* „sens". Pe aceeaşi linie, tot cu privire la conţinutul lingvistic, el critică opţiunile terminologice nefericite ale lui Frege, generatoare de confuzii, ţinând să-şi precizeze, încă o dată, principiul: „În terminologia mea încerc (în acest caz ca şi în general) să corespund pe cât posibil tradiţiei şi, în acelaşi timp, să nu mă îndepărtez prea mult de uzul lingvistic de toate zilele al limbii respective (în cazul de faţă germana). Încerc să utilizez ca termeni de specialitate exact definiţi acele cuvinte ale unei limbi care, chiar dacă nu întotdeauna, măcar de cele mai multe ori, denumesc întocmai ceea ce şi eu desemnez cu termenii mei" (Coşeriu, 1992b, p. 118).

BDD-A20595 © 2010 Revista „Limba Română"
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.217.142 (2026-11-14 09:01:24 UTC)